

Zséger Barbara
Kriminológiai Tanszék
Témavezető: Gönczöl Katalin

Az áldozatok szükségleteinek érvényesülése az igazságszolgáltatás rendszerében: a közvetítői eljárás és az áldozatok támogatása

A klasszikus büntető igazságszolgáltatás rendszerében a bűncselekmény az elkövető szabad akaratának következménye, a büntetés ezért a tett súlyával kell, hogy arányban álljon. A büntetés célja a XIX. században a megtorlás és a megsértett jogrend helyreállítása volt. *„A retributív igazságszolgáltatási rendszerben az igazságszolgáltatás az elkövető és az állam viszonyára redukálódik, az áldozat, a bűncselekménnyel okozott kár és a sérelem elszenvedője kívül marad az igazságszolgáltatás hatáskörén.”*¹ A XIX. század második felétől a büntető igazságszolgáltatásban a pozitívista szemlélet vált uralkodóvá, mely szerint a bűncselekmények okai a társadalmi törvényszerűségekhez hasonlóan feltárhatóak és megfelelő állami beavatkozással megszüntethetők, vagy mérsékelhetők. Az elkövető felelősségének vizsgálata során a klasszikus büntető igazságszolgáltatás rendszeréhez képest máshová helyeződik a hangsúly: a bűncselekmény többé nem a szabad akarat megnyilvánulása, hanem a genetikai tényezők és a hátrányos társadalmi helyzet befolyásolta szocializációs problémákra, végső soron az elkövető személyiségére, pszichés állapotára vezethető vissza. A büntetés kiszabása során nem a megtorláson, hanem a megelőzésen volt a hangsúly, a tettarányos büntetés mellett figyelemmel kellett lenni az elkövető személyiségének és társadalmi körülményeire is. Ez a szemlélet a második világháború utáni jóléti állam büntetőpolitikájában érte el csúcspontját. A „treatment” ideológia keretében az állam szakértők közreműködésével, büntetésen belül kezeléssel reagált a bűncselekményekre.² A bűncselekmények áldozatai a

¹ Vigh József: A kárhelyreállító igazságszolgáltatás eszközei a hazai büntető igazságszolgáltatás rendszerében. (Jogelméleti Szemle, 2003. 2. sz.)

² A jóléti állam büntetőpolitikájáról és annak válságáról lásd: Gönczöl Katalin: Bűnös szegények. (Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991. 65 – 128. o.)

pozitívista szemléletű igazságszolgáltatás rendszerében nem jutottak szerephez.

Az 1970-es évekre nyilvánvalóvá vált a jóléti állam büntetőpolitikájának válsága. Sem a bűnözés, sem a visszaesések száma nem csökkent, a határozatlan tartamú büntetések miatt nőtt a börtönbüntetésüket töltők száma. A büntető igazságszolgáltatás válságra adott válasza az egyéni tettarányos felelősség visszaállítása, a klasszikus büntető igazságszolgáltatás elveinek megerősítése volt. A neoklasszikus büntetőpolitikára azonban gyorsan megérkezett a reakció: a neopozitívista szemlélet és a resztoratív (kárhelyreállító) igazságszolgáltatás. A prevenció és az individualizált büntetés tehát továbbra is megfogalmazott célja a büntető igazságszolgáltatásnak, és érvényesek a bűnelkövetés okságáról vallott gondolatok is, azonban mindez kiegészült az áldozatok érdekeinek szem előtt tartásával, a kárhelyreállítással, az elkövető és áldozat közötti megegyezés igényével.

Az áldozatok szükségletei

Az Országos Kriminológiai Intézet kutatói 2002-2003 folyamán olyan átfogó áldozat-kutatást³ végeztek, amely azóta is példa nélkül való Magyarországon. A kutatás során 10 000 ember megkérdezése alapján vizsgálták a látenciát, a biztonságérzetet, és azt, hogy a megkérdezettek milyen gyakran váltak bűncselekmény áldozatává. A kutatás keretében megkérdezett, korábban áldozattá vált személyek arra a kérdésre, hogy a mit éreztek a bűncselekmény elkövetésekor, nagyrészt haragról (67%) és dühről (57%) számoltak be. Az áldozatok további 31 százaléka aggodalmat, 24 százaléka pedig félelmet érzett, amikor a sérelmére a bűncselekményt elkövették. A harag, a düh, az aggodalom és a félelem tehát az elsődleges érzések, amelyekkel egy áldozatnak meg kell küzdenie.

Az Európai Unió 2012 októberében új irányelvet fogadott el az áldozatok támogatására vonatkozó elvárásokkal kapcsolatban.⁴ Az irányelvben részletesen szerepelnek azok a szabályozási minimumok, amelyeket az áldozatokat támogató rendszer kialakítása során a tagállamoknak kötelező érvénnyel követniük kell.

³ Irk Ferenc (szerk.): Áldozatok és vélemények (OKRI Budapest, 2004)

⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i 2012/29/EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.

Fontos, hogy az irányelv a bűncselekményt a társadalom ellen elkövetett rosszként, és egyben az áldozatok egyéni jogainak megsértéseként definiálja. Az áldozatoknak elsődleges szükséglete a biztonság, védelem iránti igény. Az irányelv kiemelt figyelmet szentel az elkövetőtől származó megfélemlítés, megtorlás megakadályozásának. Az eljárások során végig érvényesülnie kell annak a szempontnak, hogy szükség esetén az áldozat és az elkövető közötti kapcsolat elkerülhető legyen, továbbá, hogy ne kerüljön sor ismételt viktimizációra. Itt kell megemlíteni az irányelv egyik új elvárását, amely szerint a tagállamoknak azonosítani kell a különösen veszélyeztetett áldozati csoportokat és számukra biztosítani kell a fokozott védelmet.

A bűncselekmények áldozatait illeti az áldozatként való elismerés, az átélt szenvedésük figyelembe vétele, és az ennek megfelelő tapintatos bánásmód. A velük való kapcsolattartás során – az emberi méltósághoz való jog jegyében – szem előtt kell tartani a személyes helyzetüket és azonnali szükségleteiket. A bizalom és az együttérzés iránti igényből fakadóan fontos, hogy az eljárások során az áldozatok nyíltan kifejezhessék elvárásaikat. Ezzel függ össze a szakszerű bánásmód követelménye és a másodlagos áldozattá válás elkerülése. A résztvevő szervek állandó és következetes együttműködésének eredményeként lehet gördülékeny és az áldozatot csak a legszükségesebb mértékben terhelő az eljárás (kevés meghallgatás, az eljáró, támogató személy azonos).

Az áldozattá válással együtt járó szégyen és idegesség, visszahúzódás és zavartság következtében fokozottan szükség van az áldozatok adminisztratív támogatására, értve ez alatt a gyakorlati segítségnyújtást a mindennapi ügyintézésben és a jogi akadályok legyőzésében. Ehhez társul az eljárásokhoz, az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés joga, az információhoz való jog és a részvételi lehetőség biztosítása. Információt nem csupán az eljárások menetéről, és a döntésekről, hanem a támogatási lehetőségekről is folyamatosan biztosítani kell az áldozatoknak.

Az érzelmi szükségletek kielégítése alapvető igény az áldozatok részéről. A bűncselekmény okozta félelem és a bánat, az emberekhez fűződő kapcsolat megváltozása, az esetleges pszichés problémák miatt elengedhetetlen, hogy az áldozatok számára az orvosi és lelki segítség is elérhető legyen. Ennek egyik oldala a kríziskezelés, vagy a szükség szerinti hosszú távú terápiás beavatkozás, a másik oldala az eljárások során nyújtandó érzelmi támogatás. A meghallgatásokon, a tárgyalásokon jelen lévő támogató személy a komfortérzethez járul hozzá gyakorlati

tanácsokkal, ezen kívül támaszt jelent az érzelmileg megterhelő helyzetekben. Ebben a körben kell megemlíteni az „*érzelmi jóvátétel*” iránti igényt. Az áldozatok az igazságszolgáltatás során igénylik az elkövető bocsánatkérését, a felelősség vállalását és a megbocsátás lehetőségét.

Az áldozatok megkérdőjelezhetetlen igénye a bűncselekmény okozta károk helyreállítása. Ennek a szükségletnek a része maga a kártérítés, az azonnali és hosszabb távú anyagi károk kompenzálása, továbbá az elkövető felelősségvállalása és jóvátétel biztosítása.

A sértett/áldozat a büntetőeljárásban

A bűncselekmények következménye a büntetőeljárás megindulása, amely a büntetőhatalom állami monopóliuma gyakorlásának szabályozott rendje. A *„demokratikus jogállamban a büntető hatalom az állam – alkotmányosan korlátozott – közhatalmi jogosítványa a bűncselekmény elkövetőinek büntetőjogi felelősségre vonására. Ebben a büntetőjogi rendszerben a bűncselekmények a társadalom jogi rendjének sérelmeként szerepelnek és a büntetés jogát az állam gyakorolja.”*⁵ Annak elismerése mellett, hogy a bűncselekmények a sértetteknek valójában magánsérelmet is okoznak, az állam nem engedi át a büntető igény érvényesítését az áldozatoknak. Kivételes esetekben van jelentős szerepe a bűncselekmények áldozatainak (magánindítvány, magánvád), általában azonban a hivatalból való eljárás elve érvényesül.

A büntetőeljárás hivatott tehát orvosolni a bűncselekmény okozta sérelmeket, ezen eljárásban kell megvalósulnia az elkövető felelősségre vonásának és a bűncselekmény okozta károk helyreállításának. Az állam jogszabályban rögzíti azt, hogy a sértettnek milyen szerepe van a büntetőeljárásban. Ennek egyik szempontja az, hogy az adott bűncselekménytípusnál a konfliktushelyzet, a sérelmek orvoslásának rendezése mely eljárásjogi eszközökkel érhető el a leghatékonyabban. A jogalkotó döntésén múlik, mely eljárási lehetőségek, és ezzel együtt mely sértetti/áldozati szerepek között enged választást.

A büntetőeljárás sértetti/áldozati szempontú vizsgálatában el kell egymástól különíteni azokat a szükségleteket, amelyekre egy jogilag szabályozott eljárási rendben reagálni lehet, és azokat, amelyek természetüknél fogva nem merülhetnek fel elsődleges igényként a

⁵ 40/1993. (VI. 30.) AB határozat

büntetőeljárásban. Természetszerűleg nem kérhető számon a büntetőeljárás szabályozásán és résztvevőin az áldozatok orvosi és pszichológiai ellátása, az egyéb eljárásokban érvényesítendő adminisztratív támogatás, és a biztonság garantálása. Ugyanakkor ezeknek a szükségleteknek is megvan a maguk büntetőeljárásban érvényesíthető vetülete: a kríziskezelés nem oldható meg a büntetőeljárásban, azonban támogató személy részvételének engedélyezése, a tapintatos, megértő bánásmód, és az áldozati szükségletek kifejezésének lehetősége mind hozzájárul a trauma feldolgozásához.

A büntetőeljárás „normál” menetében a sértetti jogok az alábbiak szerint alakulnak. A sértett a bűncselekményt követően megteheti a feljelentést, kifejezve ezzel azt, hogy kívánja a büntetőeljárás lefolytatását és az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását. Az eljárásban tájékoztatást kap a jogairól, kötelezettségeiről, és az eljárás során született döntésekről. Kárigényét a büntetőeljárásban, vagy külön polgári peres eljárásban magánfélként érvényesítheti.

A gyanúsított és a tanúk kihallgatásán, a nyomozási bíró ülésein a sértett nem lehet jelen. Értesítést kap azonban a bizonyítási cselekményekről (a szakértő meghallgatásáról, a helyszíni szemléről, a bizonyítási kísérletről), és ezeken részt is vehet. Bizonyítási indítványokat tehet, amelyekről a nyomozó hatóság vagy a bíróság dönt. A nyomozás során panasszal élhet a rá közvetlenül rendelkezést tartalmazó döntések ellen.

A vádbeszédet követően a sértett felszólalhat és nyilatkozhat arról, hogy a vádlott bűnösségének megállapítását és megbüntetését kívánja-e. A sértettel az indokolással ellátott ítéletet közölni kell, de az ítélet ellen csak akkor van fellebbezési joga, ha magánfél, vagy magánvádló. Egyébként a számára nem kielégítő bírói ítélettel szemben jogorvoslati lehetőséggel nem rendelkezik, az érdekeiket az ügyész képviselheti.

Felmerül a kérdés, melyek azok a szükségletek, amelyek kielégítésére a fenti eljárás szerinti gyakorlat nem alkalmas. A már említett OKRI kutatásban érdekes válaszok születtek az áldozatok érzéseit feltáró másik szemponttal kapcsolatban. Arra a kérdésre, hogy az áldozatok a kutatás idején mit éreztek, ha visszagondoltak a bűncselekményre, a tehetetlenség (53%), a kiszolgáltatottság (46%), az idegesség (40%) és a nyugtalanság (35%) volt a válasz. A megkérdezéskor az áldozatok már 1-2 évvel túl voltak a bűncselekmény elszenvedésén, a büntetőeljárások lezárultak és elméletileg orvosolták a bűncselekmény okozta sérelmeket,

rendezték a konfliktusokat. A tehetetlenség, a kiszolgáltatottság és az idegesség érzése ilyen hosszú idővel az esemény után azonban arra enged következtetni, hogy az a típusú büntetőeljárás, amelyen az áldozatok akkor átestek, nem oldotta meg a konfliktusokat, nem elégítette ki a szükségleteiket.

A büntetőeljárás „normál” menetében nincs arra lehetőség, hogy az áldozat közvetlen kérdéseket intézzon az elkövetőhöz. Így a bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre (miért követte el a cselekményt, miért pont ellene, kell-e még félnie?) nem kap választ.

A tárgyalásra gyakran a cselekményt követő több év elteltével kerül sor, amikor már sem az áldozat, sem az elkövető nincs abban az érzelmi állapotban, amely motiválná őket a bűncselekménnyel és annak következményeivel való szembenézésre, illetve a megbocsátásra. A bűncselekmény következményeinek lelki feldolgozására tehát ezen kérdések megválaszolása nélkül kerül sor, amely nem eredményezhet valódi megnyugvást.

Egy rendőrségi meghallgatás, vagy egy tárgyalóterem nem alkalmas környezet arra, hogy az áldozat az érzelmi „deficitjét”, az átélt traumát kifejezze. Egy tanúvallomás nem a megfelelő pillanat arra, hogy az áldozat a bűncselekmény azon következményeiről szóljon, amelyek adott esetben az egész addigi életét felborították. A nyomozó hatóságok és a bíróságok magas ügyszámai miatt erre nincs idő, ráadásul ezek a szempontok többségükben nem relevánsak a nyomozásban, illetve a büntetőjogi felelősség megállapításában sem.

A büntetőeljárás és az anyagi büntetőjog szigorúan kogens szabályai nem engednek mérlegelést aszerint, hogy az adott cselekmény hogyan hatott az áldozatra, hiszen a jogszabályok az elkövetők és a bűncselekmények azonos mérlegelését írják elő. Mindez ahhoz vezet, hogy az áldozatok személyes helyzete, az adott cselekmény áldozatra gyakorolt tényleges hatása (mekkora lelki sérelmet okozott, fél-e azóta is az áldozta, felborította-e a cselekmény a mindennapjait), mivel nem értékelendő körülmény, nem kerül a figyelem középpontjába.

A bűncselekmény okozta anyagi károk megtérülése igen alacsony. A KSH adatai szerint a vagyon elleni bűncselekmények 2010-ben 140, 2011-ben 123 milliárd forint kárt okoztak. Ebből az eljárások során 2010-ben csupán 12, 2011-ben pedig csak 7 milliárd forint térült meg. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X. 28.) OGY határozat szerint *„az elkövetett vagyon elleni bűncselekmények anyagi következményeinek túlnyomó részét az áldozatok, az áldozattá válás kockázatcsökkentésének megelőzési költségeit pedig maguk az*

állampolgárok viselik. A kár megtérülésére vonatkozó esély igen alacsony szintje miatt csökken a feljelentési hajlandóság és a hatóságokkal való együttműködési készség. Mindez a büntető igazságszolgáltatás iránti bizalmat gyengíti”.

Az áldozatokkal foglalkozó szakemberek gyakran szembesülnek azzal, hogy a sértettek rendkívül kevés információval rendelkeznek arról az eljárásról, amelyben az őket ért bűncselekmény elbírálásra megvalósul. Nincsenek tisztában jogaikkal, kötelezettségeikkel, az eljárás menetével, a döntésekkel és a lehetséges eredményekkel sem. Mindez annak ellenére van így, hogy a büntetőeljárás szabályai szerint a nyomozó hatóságok, bíróságok az eljárás szinte minden pontján kötelezően tájékoztatást adnak a sértettnek.

Végezetül meg kell említeni a másodlagos viktimizáció veszélyét is. A büntetőeljárásban résztvevő sértettek gyakran számolnak be arról, hogy a nyomozó hatóságok, bíróságok az általuk igényeltnél kevesebb tapintattal, megértéssel és tisztelettel bántak velük, a bűncselekmény körülményeinek a tisztázása során például a szükségesnél többször számoltatták be őket a traumatizáló eseményről.

A büntetőeljárás főszabályként követett menetéhez képest vannak azonban olyan, a sértett részvétele szempontjából alternatív utak, amelyek aktívabb szerepet biztosítanak a sértettnek. Ezek a hatályos magyar szabályozás szerint a vádemelés elhalasztása⁶ és a közvetítői eljárás⁷ lefolytatása.

A vádemelés elhalasztása mellett ügyész a gyanúsított részére kötelezettségként írhatja elő, hogy részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, vagy más módon gondoskodjék a sértettnek adandó jóvátételről. Amennyiben az ügyész él

⁶ Btk. 222. § (1) Az ügyész a vádemelés helyett háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt - a bűncselekmény súlyára, és a rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel - a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető.

Btk. 222/A. § Különös méltánylást érdemlő esetben a vádemelés ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt is elhalasztható. Ez esetben a vádelhalasztás tartama a törvényben meghatározott büntetési tétellel azonos.

⁷ Be. 221/A. § (1) A közvetítői eljárás a személy elleni (Btk. XII. fejezet I. és III. cím), a közlekedési (Btk. XIII. fejezet), illetve a vagyon elleni (Btk. XVIII. fejezet), ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűncselekmény miatt indult büntetőeljárás tartama alatt, a gyanúsított vagy a sértett indítványára, illetve önkéntes hozzájárulásukkal alkalmazható eljárás. Amennyiben e bűncselekményekkel halmazatban a terhelt más bűncselekményt is elkövetett, a közvetítői eljárás akkor alkalmazható, ha az elkövetésben a jelzett bűncselekmény a meghatározó.

(2) A közvetítői eljárás célja, hogy a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a gyanúsított jövőbeni jogkövető magatartását elősegítse. A közvetítői eljárásban arra kell törekedni, hogy a gyanúsított és a sértett között - a gyanúsított tevékeny megbánását megalapozó - megállapodás jöjjön létre. Az ügy közvetítői eljárásra utalásának a büntetőeljárás alatt egy alkalommal van helye. Nem akadályozza az ügy közvetítői eljárásra utalásának, ha a gyanúsított a bűncselekménnyel okozott kárt részben vagy egészben már önként megtérítette.

ezzel a lehetőséggel, akkor a sértettet meghallgatják. A sértett hozzájárulásának hiánya azonban nem akadályozza annak, hogy a kártérítési, illetve a sértettnek teljesítendő jóvátételi kötelezettség előírása nélkül az ügyész a vádemelést elhalassza, ha annak feltételei e nélkül is fennállnak. Ha a vádemelés elhalasztása magatartási szabályok előírása nélkül történik, akkor a sértett meghallgatására sem kerül sor.

A közvetítői eljárás a magyar büntetőeljárás egyetlen olyan (lehetséges) szakasza, amelyben a sértettnek igen aktív, sőt döntő szerepe, továbbá módja van arra, hogy a büntetőjogi felelősség megállapítása, továbbá a kártérítés iránti igénye mellett a lelki szükségleteit is kifejezze. A közvetítői eljárásra a nyomozás befejezése után kerülhet sor, az ügyész hivatalból kezdeményezheti, vagy a gyanúsított, a védő, illetve a sértett indítványozhatja. A terhelt szempontjából – beismerés és a sértett által elfogadott módon és mértékben teljesített jóvátétel esetén – büntethetőséget megszüntető ok, vagy a büntetés korlátlan enyhítésének lehetőségéhez vezet.

Az áldozatok szükségleteinek érvényesülése a magyar közvetítői eljárás során

A resztoratív (kárhelyreállító) igazságszolgáltatás koncepciója szerint a bűncselekmény az áldozatnak okozott sérelem, nem pedig kizárólag a jogi normák megsértése. „.... *Helytelen az a szemlélet, miszerint az igazságszolgáltatás a méltó büntetés kiszabásával és annak végrehajtásával befejeződik.... csak az az ítélkezés lehet igazságos, amelyik igazságot szolgáltat a bűncselekmények áldozatainak is. ... A kártérítés és a bocsánatkérés lecsillapítja az áldozat jogos bosszúságát és az elkövető szigorú megbüntetésének követelését.*”⁸ A resztoratív igazságszolgáltatás „*a bűncselekmények áldozataira koncentrálva a helyzetük és jogaik helyreállítását szolgálja*”.⁹ A kárhelyreállító igazságszolgáltatás olyan eljárás, amely a sérelem rendezésébe bevonja az érdekelteket, tehát az áldozatot, az elkövetőt és a közösséget. „*Az alapvető célok egyike, hogy az elkövető szembesüljön a tette következményeivel, a bűncselekmény áldozatra gyakorolt kihatásaival. A másik célkitűzés az elkövető általi jóvátétel elősegítése az áldozatok irányába (belegyezésük esetén) vagy a közösség felé. A harmadik cél*

⁸ Vigh József: A bűnmegelőzés elméleti és gyakorlati kérdései. (Bűnözés és bűnmegelőzés a válságrégiókban. A III. Országos Kriminológiai Vándorgyűlés anyaga, Kriminológiai Közlemények Különkiadás, 1999.)

⁹ Görgényi Ilona: Kárjóvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2006., 39. o.)

pedig az áldozat és az elkövető közötti kiegyezés lehetőségének megteremtése, illetve az áldozat és az elkövető reintegrációja, a közösségbe történő visszailleszkedése.”¹⁰

A helyreállító igazságszolgáltatás a gyakorlatban különböző módszereket, eljárásokat jelent (mediációs modellek, kör-modellek és konferencia modellek¹¹), amelyek közösek abban, hogy az érintettek szemtől szembeni találkozókon határozzák meg a folyamat kimenetelét, nevezetesen a tett elkövetésével okozott sérelem orvoslásának módját. McCold a következő resztoratív eljárásokat különbözteti meg:

- részben resztoratív eljárások, amelyek a közvetlen érdekeltek egyik csoportjának a szükségleteivel foglalkoznak anélkül, hogy bevonják a többi csoporthoz tartozó érdekeltet is (például az áldozatsegítő szolgáltatások, az áldozatok kártalanítása);

- nagymértékben resztoratívak azok az eljárások, amelyekbe bevonják a fő érdekelteket, de a gondoskodó közösségeket kizárják (áldozat – elkövető mediálás, az áldozat kárpótlása);

- teljesen resztoratívak az eljárások, ha a közvetlen érdekeltek mindhárom csoportját bevonják az eljárásba (családi csoportkonferencia, közösségi konferenciák).

Egy empirikus kutatás eredményeképpen McCold megállapítja, hogy az áldozatok elégedettsége erősebb volt a konferencia megbeszéléseken, tehát a teljesen resztoratív eljárásban, mint az áldozat-elkövető mediációban, tehát a nagymértékben resztoratív eljárásban. Mindkettő esetén elégedettebbek voltak az áldozatok, mint ha nem resztoratív eljárásban, tehát bírói eljárásban vettek volna részt.¹²

¹⁰ Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2006., 42. o.)

¹¹ A resztoratív eljárásokat lásd bővebben: Paul McCold, Ph. D: A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata. (Megbékélés és jótétel, szerk.: Herczog Mária, Család Gyermek Ifjúság könyvek, 2003.), illetve Görgényi Ilona: Kárjótétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben. (HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2006.) McCold a mediációt asszisztált, kétoldalú tárgyalásként definiálja, amely során a felek érdekeinek kölcsönös megértése van a középpontban és egy semleges harmadik fél közvetít a megbeszélésen az elkövető és az áldozat között. Az elkövető és az áldozat elmondják, hogyan érintette őket a bűncselekmény, és kialakítanak egy kölcsönös megelégedettségen alapuló jótételi megállapodást. A konferencia-modellek – McCold szerint – az elkövető és támogatói, illetve az áldozat és támogatói részvételével zajlanak, szakember facilitálása mellett. Ez a módszer is eléri az áldozat és elkövető közötti kibékülést, de „*alapvetően a helyreállítás és a közösség átforgalmazásának filozófiája vezeti*”. Görgényi szerint a kör-modellek lényege, hogy a programban az áldozaton és az elkövetőn kívül részt vesznek mindkét személyi kör támogatói, az igazságszolgáltatás képviselői és a közösség részéről azok, akik a bűncselekménnyel érintettek.

¹² Paul McCold, Ph. D: A helyreállító igazságszolgáltatás elmélete és gyakorlata. (Megbékélés és jótétel, szerk.: Herczog Mária, Család Gyermek Ifjúság könyvek, 2003.)

A magyar büntetőeljárás a fent említett resztoratív eljárások közül csak az áldozat-elkövető mediációra ad lehetőséget. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) kommentárja szerint: *„A közvetítői eljárás (mediáció) az elkövető és az áldozat között a bűncselekmény folytán keletkezett konfliktus kezelésének azon módja, amikor az állami büntetőigény érvényesítésével szemben a sértett és a terhelt közötti megegyezés és az okozott sérelem elkövető általi jóvátétele kerül előtérbe. ... A sértett megbékélése, rendelkezési jogának bővítése, sérelmeinek – elsősorban kárigényének megtérítésével történő – kompenzációja mellett célja az intézménynek a terhelt jövőbeli jogkövetésének elérése, és nem utolsó sorban a bíróságok leterheltségének, az igazságszolgáltatás költségeinek csökkentése, a büntetőeljárás elhúzódásának megakadályozása.”* Természetesen a büntetőeljárás keretein kívül (többségében a büntetés végrehajtásával kapcsolatban) sor kerülhet és a gyakorlatban működnek is a konferencia megbeszélések, kör-modellek, azonban ezeknek nincs közvetlen hatása a büntetőeljárás kimenetére.

A közvetítői eljárás során közvetlenül az igazságszolgáltatás menetébe vonódik be az áldozat. Garantált az áldozatoknak az eljárást érintő információhoz való joga és a részvételi lehetősége, hiszen a sértettnek döntő szava van a közvetítői eljárás létrejöttében: indítványozhatja a közvetítői eljárás lefolytatását, illetve ha nem ő kezdeményezte, akkor szükség van a beleegyezésére. Az áldozat a közvetítői eljárásban is aktív, rendelkezhet az eljárás menete felől.

A közvetítői eljárásban az állami büntető igény érvényesítésével szemben – a sértett és az elkövető szükségleteinek mentén – a konfliktus rendezésén és a bűncselekmény okozta sérelmek helyreállításán van a hangsúly. A középpontban tehát a bűncselekmények által okozott sérelmek, károk, konfliktusok állnak, amelyek ebben az esetben az áldozat sérelmeként, káraként, konfliktusaként vannak meghatározva, nem pedig elvont jogsérelemként, az állam, a jogszabályok megsértéseként. Kifejeződnek és meghatározóvá válnak azok a személyes körülmények, a cselekménynek az áldozatra gyakorolt tényleges hatásai, amelyek a formalizált eljárásban (azonos bűncselekmény – azonos elbírálás szükségessége miatt) kevésbé kerülhettek felszínre.

A Be. szerint a gyanúsítottak és a sértettnek a közvetítői eljárás során tett, az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel. A közvetítői eljárásban az áldozat szabadon, félelem nélkül kifejezheti a negatív érzelmeit, a dühöt, a haragot. Mindez hozzásegít a lelki megnyugváshoz, a trauma

feldolgozásához, a megbocsátás folyamatához.

A közvetítői eljárásban az áldozat aktívan vesz részt a megállapodás kidolgozásában, a jóvátételről szóló döntésben. Mivel az eljárásban megfogalmazódnak a szükségletei, érvényesülnek a szempontjai, a kidolgozott megállapodás általa is elfogadható lesz, a jóvátétel pedig eléri a célját: segít a bűncselekmény okozta sérelem helyreállításában.

Nem elhanyagolható szempont az áldozatok kártérítési igénye sem. Az okozott kár valamilyen formában történő jóvátételére a közvetítői eljárás során nagyobb a valószínűség. Az elkövetők nagyobb arányban tesznek eleget jóvátételi kötelezettségnek, mint a bíróság által kiszabottnak.

Az áldozatok nem minden igényét tudja azonban kielégíteni a közvetítői eljárás. Ráadásul az ismételt áldozattá válás, a megfélemlítés és a megtorlás megelőzése, továbbá a befolyástól mentes döntés meghozatala érdekében különös körülményekkel kell eljárni a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeinek alkalmazása során.

A biztonság garantálása, az azonnali támogatás szükségessége, a hosszú távú lelki és adminisztratív/jogi segítségnyújtás olyan szempontok, amelyek miatt nem lehet az áldozatok támogatását csak a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeitől várni. Szükséges olyan államilag támogatott áldozatsegítő intézmény, amely – a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeivel együtt – garantálja az áldozatoknak a bűncselekmény okozta helyzet rendezésében a szükségleteik átfogó érvényesülését, érdekeik védelmét.